आम्ही लटिके ना बोलू

नाटकाचं तत्वज्ञान मांडणारं नाटक

जयंत पवार

मुंगी व्याली, शिंगी झाली
तिचे दूध किती ?
अठरा रांजण भरून गेले, प्याले बारा हत्ती

आम्ही लटिके ना बोलू, वर्तमान खोटे भोवतालच्या वास्तवातच एवढ्या अविश्वसनीय गोष्टी घडतायत, ते इतकं खोटं आहे की, आम्हाला खोटं बोलण्याची गरजच नाही. संत तुकारामांचा हा अभंग जीवनाच्या एका अंगाचंच झगझगीतपणे दर्शन घडवून जातो. पु. ल. देशपांडे या अभंगाचाच आधार घेऊन नाटकाचं तत्वज्ञान नाटकाच्याच माध्यमातून मांडतात.

नाटक म्हणजे सोंग, खोट्याची दुनिया. इथला खोटा खोटा उजेड, खोटी झगमग, खोट्या पात्रांची खोटी सुखदुःख पाहायला लोक नाट्यगृहात येतात. खोटी स्वप्नं खरे पैसे देऊन विकत घेतात. नाटकं चालायला हवी असतील तर लेखकाने खोटं लिहायला शिकलं पाहिजे. सत्याचा प्रखर प्रकाश नको. मनात आधी अंधार करायचा आणि मग त्यावर खोटा प्रकाश पाडायचा. पु. ल. हे तत्त्वज्ञान एका छोट्या प्रहसनामधून मांडतात.

त्यांच्या या प्रहसनाचा नायक आहे नथोबा. रंगभूमीच्या आरंभ काळापासून तिच्यावरचा उजेड अलिप्तपणे पहाणारा हा विंगेतला माणूस. नाटक संपताच सेट हलवणारा, नवे सेट लावणारा स्टेज मॅनेजर, सर्वांत असून नसल्यासारखा. त्याच्या कल्पनाविश्वात अनेक नाटकातली पात्रं वावरत असतात. कृष्ण, अर्जुन, झुंजारराव, सुभद्रा कुणालाही तो केव्हाही [illegible] शकतो.

देशपांडे नावाचा नवोदित [illegible] नथोबाला भेटतो आणि त्यांची [illegible] होते. [illegible]

पदोपदी डावले देऊ लागतो. लोकांना खोटंच पाहायला आवडतं, तुमच्या नाटकातला औरंगजेब शंभर टक्के शुद्ध मराठी बोलतो यावर लोक विश्वास ठेवतात, असं सांगतो. वास्तवात अविश्वसनीय वाटणाऱ्या गोष्टी नाटकात घडलेल्या दाखवताच लोक ते नाटक कसं उचलून धरतात याचेही सामाजिक नाटकातल्या प्रसंगांद्वारे दाखले देतो.

आपल्याला जीवनविषयक काही तत्वज्ञान मांडायचं नाही असं या नाट्यसंहितेच्या प्रस्तावनेत पु. ल. म्हणाले असले तरी त्यांचं म्हणणं हसण्यावारी नेता नये. ते खरोखरीच 'आम्ही लटिके ना बोलू' नाटकातून काही गंभीर गोष्ट सांगू पाहात आहेत. हे नाटक पाहताना आठवण येते ती लुई पिरंदेल्लोच्या 'नाटककाराच्या शोधात सहा पात्रे' या नाटकाची. त्यातील भास आभासाच्या सीमेवर चाललेला नाटकातल्या पात्रांच्या जीवनाचा खेळ पाहताना चक्रावून जायला होतं. नाटकातली पात्रं धगधगतं वास्तव होऊन वास्तवातल्या पात्रांच्या आयुष्यात घुसतात, त्यांना प्रश्न विचारून भंडावतात, पछाडतात आणि तार्किकतेच्या पलिकडे जाणारं धूसर आणि व्यामिश्र जीवनाचं दर्शन घडतं.

इथे पु. ल. सहा नाटककारांनाच नाटकाच्या शोधात पाठवतात आणि या वाटेवर त्यांना भेटतो नथोबा. पु. ल. वास्तव- अवास्तवातील खेळाचा नाद सोडून नाटकातल्या अवास्तवाची भलामण करतात. जग ही एक रंगभूमी आहे या उक्तीचा आधार घेऊन असं म्हणता येईल की, या रंगभूमीचं तटस्थपणे अवलोकन करणारा नथोबा हा योगी आहे, तत्वज्ञ आहे. [illegible] सतत पळणाऱ्या आणि [illegible] शोधणाऱ्या सर्वसामान्य [illegible] पु. लं.नी

सामाजिक नाटकांचे दाखले दिले आहेत तशी नाटकं आजच्या काळात लोकांना आवडणार तर नाहीच पण त्यांनी ज्या काळात (सुमारे सोळा-सतरा वर्षांपूर्वी) हे नाटक लिहिलं त्या काळातही तो लोकप्रिय ठरली असती का हा प्रश्नच आहे.

प्रेक्षकांचे प्रतिनिधी म्हणून प्रत्यक्षातला एक न्यायमूर्तीच रंगमंचावर येणं आणि त्याने चांगल्या नाटकाचा निवाडा करणं ही कल्पना दाद देण्याजोगी आहे. परंतु प्रेक्षक शरण नाटकांचा ओघ आता क्षीण झाला असताना प्रेक्षकांची अभिरुची घडविण्यापेक्षा त्यांना हवं ते द्यावं असं सांगणारा हा नाट्यविचार आज रुचणं कठीण आहे. देशपांडे वगळता अन्य नाटककार क्षणिक विनोदनिर्मिती पलिकडे [illegible] जात नाहीत. पु. लं. मधला हजरजबाबीपणा मात्र [illegible] संवादातून ठायी ठायी जाणवतो.

विक्रम वाटवेने हे नाटक सफाईने बसवलं आहे. संहितेतल्या एका अनावश्यक प्रसंगालाही त्याने काट दिलीय. सलग एका अंकात चालणाऱ्या या नाटकाचे दोन भाग करण्यात त्याची कल्पकता दिसून येते. पहिल्या भागात गाजलेल्या संगीत नाटकांमधली सुटी सुटी पदं, एकच प्याला, झुंजारराव, सखाराम बाइंडर अशा नाटकातले प्रवेश त्याने रचले आहेत. दुसऱ्या भागात नाटककार आणि नथोबा यांचं नाटक सुरू होतं. पहिल्या भागामुळे दुसऱ्या चर्चात्मक आणि तात्त्विक भागाला उठाव मिळाला आहे.

नंदू माधवने नथोबाची व्यक्तिरेखा झकास रंगवली आहे. या भूमिकेत अभिप्रेत असणारा अलिप्तपणा त्याने बरोबर दाखवला. लता मंगेशकर गात नसतानाही एकाच वेळी तिचं गाणं सगळ्या रेडिओतून ऐकू कसं येतं ? अशा प्रकारचे युक्तिवाद करतानाच त्याचं टायमिंग बघण्यासारखं. या भूमिकेतला कारुण्याचा एक बारीक धागाही त्याने चांगला पकडला. किशोर कदमने सामाजिक नाटकातील गुंडाच्या वेगवेगळ्या दोन छटा खुबीने दाखवल्या. गणेश यादवचा सामाजिक नाटकातला हिरो दाद घेऊन गेला पण सुरुवातीच्या भागातल्या सखाराम बाइंडर, सुधाकर या भूमिका त्याने खूपच बरवर सादर केल्या. सुहिता थत्ते (शीला), दिनकर गावंडे (नाडकर्णी) यांच्या भूमिका छोट्याच पण लक्षात राहणाऱ्या होत्या. बाळ कर्वे (न्यायमूर्ती फोंडिकर) आणि हिरा देसाई (श्रीमती फोंडिकर) यांनी सहजसुंदर अभिनयाचं दर्शन घडवलं. अर्चना प्रभु देसाई आणि मेघना सुर्वे यांनी 'वद जाऊ कुणाला शरण' आणि 'नटवर कृष्णासमान' ही पदं बहारीनं सादर केली.

प्रदीप मुळ्ये यांचं नेपथ्य नाटकाची गरज पुरवणारं होतं. मिलिंद इंगळेनी नाटकातल्या प्रवेशांसाठी त्या त्या नाटकानुरूप वापरलेलं संगीत तसंच नथोबा स्वप्नसृष्टीत शिरताना वापरलेला पार्श्वध्वनी लक्षात राहिला. एक सुविहित, बंदिस्त आणि मर्यादित अर्थानं परिणामकारक नाटक पाहिल्याचं समाधान या नाटकाने दिलं.

अनंत चव्हाण, बाळ कर्वे, हिरा देसाई आणि नंदू माधव : सगळा खोट्याचा बाजार

'आम्ही लटिके ना बोलू' सादर करणारा [illegible] संच

INDIAN EXPRESS BOMBAY

TUESDAY FEBRUARY 8 1994.

Enjoyable experience

Marathi: *Amhi latike Na Bolu*

IT's a refreshing change to see a group like 'Reaction-Bombay' stage *Amhi Latike Na Bolu* by P L Deshpande, the genius who has enriched Marathi theatre with his literary contributions. The sheer exhuberance and vitality of the young group members created a kind of magic that made play an enjoyable theatrical experience.

What does a playwright want? What is the source of a play which pulls the audience towards it? What is a successful play. What is the need, the concern, the demand of the audiecnce? And many other related things are discussed in a very humourous way in the play. P L's language and power to hold the audience with his satire is evident in this play.

. The 'timeless' quality of the play makes it all the more contemporary and a classic at the same time because the questions discussed and debated in the play are perennial in theatre.

The young director Vikram Watve has handled all the aspects of the play very beautifully. The opening scene with 'Natya Sangeet' and Milind Ingle's music recreates the good old days of Marathi theatre. Over the years one has watched Kishore Kadam, Ganesh Yadav and Nandu Madhav grow in stature with the confidence and verve.

A Purushottam